

Kirjoittamisen voima ja kuolintodistuksen performatiivisuus

Tekstien valta ihmistyössä -seminaari, Kotimaisten kielten keskus 10.4.2018

Jenni Viinikka
kielenhuoltaja, jatko-opiskelija (HY)
Kela, Tieto- ja viestintäyksikkö,
viestintäryhmä
@JenniViinikka

Kela|Fpa[®]

Kirjoittamisen voima eli kirjoittamalla todeksi tekeminen

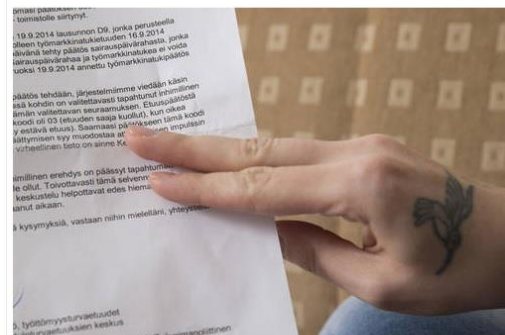
- Institutionaalisia asiakirjoja (esim. päätöksiä, lausuntoja ja todistuksia) tarvitaan ihmiselämän kaikissa vaiheissa.
- Yhteiskunnan toiminnan näkökulmasta tällaiset asiakirjat eivät ole toisarvoista byrokratiaa, pelkkää paperityötä.
- Sen sijaan niillä muutetaan vallitsevaa todellisuutta.
- Juuri kieltä käyttämällä esimerkiksi vangitaan ja vapautetaan, myönnetään ja evätään rahaa – **ja jopa ollaan olemassa.**

Kotiäiti merkittiin kuolleeksi Kelan papereissa: "Meinasi lentää aamukahvit pitkin lattiaa"

Torstai 2.2.2017 klo 06.33 (päivitetty klo 07.36)

Kelan etuuspäällikön mukaan kyse oli näppäilyvirheestä.

- ▶ Anette Tapanainen tyrmistyi kuultuaan työ- ja elinkeinotoimiston virkailijalta, että hänet on merkitty Kelan papereissa kuolleeksi.
- ▶ Kelan etuuspäällikkö Anna-Mäki Jokela kertoo, että Kelalta oli siirtynyt tieto te-toimistoon asianmukaisesti, mutta näppäilyvirheen vuoksi järjestelmään oli merkitty etuensaajan kuolemaan viittaava koodi.

Kela selitti tapahtunutta tapanaiselle lähetetyssä kirjeessä inhimillisellä virheellä. (JARMO SIPLÄ)

Anette Tapanainen sai 3. päivä tammikuuta ikimuistoisen puhelun.

Työ- ja elinkeinotoimistosta soitettiin ja kysyttiin, miten kaksi vuotta kotiäitinä ollut Tapanainen voi jatkaa lähihoitajanopintojaan, kun heidän Kelalta saamansa tiedon mukaan Tapanainen on kuollut.

- Sieltä kysyttiin, että sä et siis ole kuollut? Sanoin, että en ole, Tapanainen muistelee.

Ulkomaat

Constantin, 63, julistettiin kuolleeksi, nyt hän ei onnistu vakuuttamaan tuomioistuinta – "Olen virallisesti kuollut"

Oikeuden mukaan mies valitti liian myöhään siitä, että hänet on julistettu kuolleeksi. Mies oli viettänyt yli vuosikymmenen Turkissa, eikä tiennyt virheestä.

Constantin Reliu on julistettu kuolleeksi, vaikka hän on elossa. (KUVA: ADRIAN ARNAUTU / AFP)

Linda Laine HS

Julkaistu: 16.3. 21:54

ROMANIASSA on käynnissä taisto, jossa elävä mies yrittää todistaa olevansa yhä elossa. Oikeuden silmissä mies on kuollut, eikä näkemystä voida muuttaa, koska mies valitti asiasta liian myöhään. Asiasta kertoivat muun muassa uutistoimisto AFP ja brittilehti The Guardian

HS.fi:n luetuimmat

JUURI NYT PÄIVÄ VIIKKO

1. Hollantilainen teini keksi kenties kunnianhimoisimman tavan puhdistaa valtameren roskapyörteet – suursiivous alkaa tänä kesänä
2. Älä tuhoa virtsarakkoasi ja tiedä, millainen virtsa on merkki ongelmista – nämä seitsemän asiaa jokaisen täytyy tietää virtsaamisesta [Tilaajiile](#)
3. Tammerkoskesta löytyneen vainajan henkilöllisyys on selvinnyt – kuollut on 79-vuotias nainen
4. Lähetystörakennus palaa Tukholmassa, ainakin 14 loukkaantunut – yksi otettu kiinni epäiltynä tuhotyöstä
5. **Nyt.fi:** Amerikassa kohistaan videosta, joka päättyy eri uutisankkurien 15 kertaa toistamaan lauseeseen "tämä on äärimmäisen vaarallista demokratiallemme" – tästä on kyse
6. Helsinki antoi periksi: Suomen kuuluisin "telinkki" Alepa-fillareineen siirrettiin pois Pertti Ruosaaren kotitalon edestä Munkkiniemessä
7. Ikkunalle jätetty pepperoni houkutteli hotellihuoneeseen 40 lokkia, ja siitä seurasi "epäonnisten sattumusten sarja" – Luksushotelli armahti kanadalais-

Kuolintodistus tai kuolleeksi julistaminen

- Suomessa kuolee vuosittain n. 50 000 ihmistä.
- Yksilön virallinen olemassaolo ei pääty hänen fysiologiseen kuolemaansa, vaan institutionaaliseen kielenkäyttöön:
 - kuolintodistuksen laatimiseen **tai**
 - kuolleeksi julistamiseen.
- Ilman jompaakumpaa yhteiskunta ei tunnista kuollutta kuolleeksi.
- Valtaosa saa elämänsä viralliseksi päätökseksi **lääkärin laatiman kuolintodistuksen.**

Kuolintodistus

- Oikeuslääkinnällinen ja tilastollinen asiakirja.
- Kuolintodistuksesta ilmenee
 - **peruskuolemansyy** (esim. sepelvaltimotauti, hukkuminen)
 - **kuolemanluokka** (esim. tauti, ammattitauti, tapaturma, itsemurha).
- Suomessa jokaiseen kuolintodistukseen tulee laatia **tapahatumatiedot**.

The image shows a screenshot of a Finnish death certificate form titled 'KUOLINTODISTUS'. The form is divided into several sections for data entry. A red arrow points from the text 'tapahatumatiedot' in the list to the '13. Tapahatumatiedot' section of the form. The form includes fields for personal information (1-3), cause of death (4-7), and detailed medical and forensic information (8-15). The '13. Tapahatumatiedot' section is currently empty.

1. Sukunimi		2. Etunimet		3. Vakioluinen asuinmaa	
4. Henkilötunnus		5. Kuolinaika		7. Maistraatti	
6. Viimeinen kotikunta		8. Kuolemansyyt		9. Kuolemanluokka	
10. Kuolemanluokka on tapahtunut, tapaturman paikka		11. Kuolemanluokka on tapahtunut, toiminta tapaturman sattuessa		12. Kuolemapaikka	
13. Tapahatumatiedot		14. Kuolemansyy selvittämistapa		15. Kuolintodistuksen tiedot vakuutusyhtiön ja omanvakuutuslaitoksen kautta	
16. Terveystieteiden tutkimuskeskus		17. Terveystieteiden tutkimuskeskus		18. Terveystieteiden tutkimuskeskus	

Performatiivisuuden teoria

- Kielenkäyttö, jolla on näin voimakas todellisuutta muuttava voima, on **performatiivista eli kielellä todeksi tekemistä**.
- Performatiivisuusteorian juuret ovat filosofi J. L. Austinin ajattelussa (1955 ja 1962).
- Austin havaitsi, että kaikki ilmaukset eivät pelkästään kuvaa kielen ulkopuolista todellisuutta, vaan **niillä muutetaan todellisuutta**.

Institutionaalisen asiakirjan performatiivisuus

- Selvimmin todellisuutta muuttavat ns. **performatiivit**. Ne kertovat avoimesti, minkälaista kielellistä tekoa ollaan tekemässä:

Tuomitaan syytetty elinkautiseen vankeuteen.

Diagnosoidaan vasemmanpuoleinen keuhkokuume.

Todetaan Michael Jackson kuolleeksi.

- **Huom. vain oikean ihmisen sanomana** joku joutuu vankilaan, antibioottilääkitys aloitetaan ja jotakuta aletaan pitää kuolleenä.
- **Yksittäisten ilmausten lisäksi** koko **institutionaalinen asiakirja** toimii performatiivisesti.

Institutionaaliset asiakirjat (esim. kuolintodistus) ovat performatiivisia, koska ne muuttavat todellisuutta.

Esimerkki

Anamneesissa DM II. Pitkään jatkunutta runsasta alkoholinkäyttöä, miltä pohjalta maksakirroosi. Pp.kk.vv klo XX.XX sisätautien päivystyspoliklinikalle sekavuuden ja verioksenteluepäilyn vuoksi. [– –] Pikkuhiljaa tajunnantaso laskee, pp.kk.vv klo XX.XX sydän ja hengitys pysähtyy. Todetaan potilas kuolleeksi.

Performatiivinen passiivi ei piilota tekijää

- Kuolintodistusten passiivilauseiden erityispiirre on se, että valtaosa niistä on **todellisuutta muokkaavia performatiiveja**.
- Tällaisia ilmauksia voi käyttää vain niiden käyttöön **valtuutetut henkilöt**.
- Passiivin käyttö ei siis oikeastaan ole tekijän tai toimijan häivyttämistä.
- Sen sijaan performatiiviset passiivit ovat sanavalintoja, joiden kautta lääkäri on läsnä tekstissä.
- Tällaista tulkintaa tehostaa se, että tapahtumatiedoissa on ylipäänsä vain vähän sanavalintoja, joiden kautta lääkäri näkyisi tekstissä avoimesti.

Esimerkki 2 uudestaan.

Anamneesissa DM II. Pitkään jatkunutta runsasta alkoholinkäyttöä, miltä pohjalta maksakirroosi. Pp.kk.vv klo XX.XX sisätautien päivystyspoliklinikalle sekavuuden ja verioksentelu epäilyn vuoksi. [– –] Pikkuhiljaa tajunnantaso laskee, pp.kk.vv klo XX.XX sydän ja hengitys pysähtyy. Todetaan potilas kuolleeksi.

Mitä tapahtuu merkitykselle, jos passiivin tilalle laittaisi jotain muuta?

Pikkuhiljaa tajunnantaso laskee, pp.kk.vv klo XX.XX sydän ja hengitys pysähtyy. Lääkäri toteaa potilaan kuolleeksi.

Pikkuhiljaa tajunnantaso laskee, pp.kk.vv klo XX.XX sydän ja hengitys pysähtyy. Totean potilaan kuolleeksi.

Performatiivinen passiivi kuolintodistuksessa

- Passiivin käyttö johtuu siitä
 - **että yksittäisen lääkärin henkilöllisyys ei ole** sairaalahoidon kannalta olennainen
 - passiivilla kerrotaan myös hoidoista ja toimenpiteistä, **joissa on ollut monta osallista.**

Passiivin käyttö kertoo kollektiivisesta, institutionaalisesta vastuusta.

Merkitys muuttuu, jos esim. ohjeistaa laittamaan performatiivisen passiivin tilalle jotakin muuta.

Lähteitä

- AUSTIN, JOHN LANGSHAW 1962: *How to do things with words*. Toinen painos. Oxford: Oxford University Press.
- HEIKKINEN, VESA 2000: Tekstuaalinen pirunnyrkki. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa, Ulla Tiililä, toim. *Teksti työnä, virka kielenä*, s. 63–115. Helsinki: Gaudeamus.
- LAITINEN, LEA & LEA ROJOLA 1998: Keskusteluja performatiivisuudesta. Teoksessa: Lea Laitinen, Lea Rojola, toim. *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*, s. 7–33. Tietolipas 160. Helsinki: SKS.
- SHORE, SUSANNA 1986: *Onko suomessa passiivia?* Helsinki: SKS.
- TIILILÄ, ULLA 2007: *Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätöksien kielestä ja konteksteista*. SKST 1108. Helsinki: SKS.
- TUOMIKOSKI, RISTO 1971: Persoona, tekijä ja henkilö. *Virittäjä* 75, s. 146–152.
- VIINIKKA, JENNI 2011: *Kuoleman kielissä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.